

ומקשינן: ותנא קמא, מאי טעמא? מדוע תנא קמא לא אמר כרבי יוסי הגלילי, ש"זקן" ו"שיבה" לא אותו אדם הוא?

ומתריצין: תנא קמא יטען: אי סלקא דעתך, אם יעלה בדעתך לומר כדקאמר רבי יוסי הגלילי, אם כן קשה:

ג'א-א נכתוב רחמנא "מפני שיבה תקום והדרת, תקום והדרת פני זקן". שהרי בשני אנשים הכתוב מדבר, ובכל אחד מהם צריך לומר קימה והידור!

ומדלא כתב הכי, וממה שהכתוב לא אמר כך, שמע מינה חד הוא. שהכתוב מדבר באדם אחד, שיבה שהוא זקן [חכם].⁽⁴³⁶⁾

והגמרא מבארת את המשך הברייתא:

אמר מר בברייתא: יכול יהדרנו בממונן, תלמוד לומר: "תקום והדרת", מה קימה שאין בה חסרון כיס, אף הידור שאין בו חסרון כיס.

ותמהינן: וכי קימה לית אין בה חסרון כיס?!

מי לא עסקינן דקא נקיב מרגניתא, וכי הכתוב אינו מדבר גם באדם שמנקב מרגליות, ששכרו רב, ואדהכי והכי קאים מקמיה, ובאותה שעה עובר זקן וצריך לקום מפניו, ובטיל ממלאכתו ומפסיד ממון רב?! נמצא שגם בקימה יש חסרון כיס!

ומתריצין: אלא, כך נלמד שהידור אין בו חסרון כיס:

תחילה אקיש קימה להידור, אלמד את "קימה" מ"הידור": מה הידור, היינו כיבוד בדברים או בממון,⁽⁴³⁷⁾ הוא דבר שאין בו ביטול מלאכה, אם כן, אף בקימה הכתוב מדבר דוקא כשאין בה ביטול מלאכה.

ואחר כך, אקיש נמי הידור לקימה, אלמד את הידור מקימה: מה קימה מדובר בשאינו בטל ממלאכתו כדלעיל, ונמצא שאין בה חסרון כיס, אם כן, אף בהידור מדובר כשאין בו חסרון כיס.

מכאן אמרו חכמים: אין בעלי אומניות העוסקים במלאכת אחרים⁽⁴³⁸⁾ רשאי לעמוד מפני תלמידי חכמים בשעה שעוסקין במלאכתם.⁽⁴³⁹⁾

פשוטה, אבל להלן נדרוש מהכתוב שמדובר כאן רק בדברים ולא בממון.

438. כך פירש רש"י במסכת חולין [נד ב]. וכן פירשו התוספות כאן בפירושם הראשון. ועיין להלן בהערה הבאה.

439. אומן העוסק במלאכת עצמו אינו חייב לעמוד מפני תלמיד חכם בשעה שעוסק במלאכתו. אבל אם רצה לעמוד רשאי, ואילו אומן העוסק במלאכת אחרים אינו רשאי לעמוד בפני תלמידי חכמים כשעוסק במלאכתו. כך

אותו אדם הוא!

ויש לומר: אילו נאמר כך, לא היינו לומדים מהסמיכות של "זקן" ל"ויראת" דבר, ורק לאחר שהכתוב חילק את שיבה וזקן זה מזה. [ויש קושי מדוע הכתוב חילקם] אנו דורשים מכך שהכתוב בא להסמיך את "זקן" ל"ויראת" לדרשה. [ריטב"א. ועיין ספר המקנה].

436. ולא נאמר "מפני שיבה תקום והדרת" כדי להסמיך "זקן" ל"ויראת", כמבואר בגמרא לעיל.

437. כלומר: כך היא משמעות המילה לפי

ותמהינן: ולא? וכי בעלי אומניות אינם רשאים בכך?!

והלא יש להוכיח מהמשנה דלהלן [ביכורים ג ג] שרשאים לעמוד! וכדלהלן:

תנן [שם]: כשהיו מביאי הביכורים עוברים בירושלים, כל בעלי אומניות עומדים מפניהם, ושואלים בשלומם, ואומרים להם: "אחינו אנשי מקום פלוני בואכם לשלום".

הרי שמבואר במשנה שבעלי האומניות היו קמים מפני מביאי הביכורים למרות שהם

בטלים ממלאכתם, וכיצד אמרנו לעיל שאין בעלי אומניות רשאים לעמוד מפני תלמידי חכמים? (440), (441)

ומתרצינן: אמר רבי יוחנן: דוקא מפניהם של מביאי ביכורים, בעלי אומניות היו עומדים לכבדם, כדי שיהיו רגילים לבוא, (442) אבל מפני תלמידי חכמים, אין עומדים.

ומדברי הגמרא שלפנינו נלמד האם מדובר כאן דוקא במביאי ביכורים, או בכל עושי מצוה בשעה שמקיימים אותה.

משמע מדברי רש"י [הנ"ל הערה קודמת] ותוספות.

והלשון "מכאן אמרו חכמים" וכו' מתפרשת כך: אילו אומן שעוסק במלאכת עצמו היה חייב לעמוד, אזי אף העוסק במלאכת אחרים היה חייב בכך. [כשם שחייב בכל המצוות], אבל מאחר שהעוסק במלאכת עצמו אינו חייב לעמוד, אם כן העוסק במלאכת אחרים אינו רשאי לעמוד אפילו אם ירצה, [שהרי הוא משועבד למלאכת אחרים] ר"ן ריטב"א.

יש דעה נוספת בראשונים: מדובר כאן בעוסק במלאכת עצמו. ואף על פי כן, אפילו אם רוצה לעמוד מפני תלמיד חכם אינו רשאי. וטעם הדבר: מפני שאם יעמוד בשעת מלאכתו, יאמרו שרוב בעלי האומניות שאינם עומדים מזלזלים בכבוד תלמידי חכמים [ר"ן, ועיין טעם נוסף בריטב"א].

ולהלכה נפסק בטור ושלחן ערוך [יורה דעה רמז ה] כדעת רש"י ותוספות, שהעוסק במלאכת עצמו רשאי להחמיר על עצמו.

440. כנראה כיבוד עושי מצוה הוא מעין מה שנאמר "והדרת פני זקן". מפני שכיבוד הזקן הוא כבוד התורה שלמד. וכיוצא בזה צריך לכבד

עושי מצוה מפני שבכך מכבדים את התורה שהם מקיימים את מצותה. ולפיכך הגמרא משהו זה לזה — מאחר שבכיבוד זקן אמרנו שאין צריך לקום בפניו כשיש ביטול מלאכה. אם כן גם בכיבוד עושי מצוה היה צריך לומר כן. ומדוע שנינו שהיו עומדים בפני מביאי הביכורים בשעת מלאכה?

441. לדעת רש"י ותוספות [הנ"ל הערה 439] דוקא העוסקים במלאכת אחרים אינם רשאים לקום מפני תלמידי חכמים. ואם כן קשה: כיצד הגמרא מקשה ממביאי ביכורים? והלא אפשר לומר שמדובר שם בעוסקים במלאכת עצמם ולא במלאכת אחרים!

ויש לומר: מאחר ששנינו "כל בעלי אומניות עומדים מפניהם". משמע שחייבים לעמוד. וכבר התבאר לעיל [בהערה 439] שאם נאמר שהעוסקים במלאכת עצמם חייבים לעמוד, אם כן גם העוסקים במלאכת אחרים חייבים בכך. [על פי הריטב"א, ועיין שם תירוץ נוסף, ובמהרש"א ורש"ש].

442. רש"י חולין נד ב.

אמר רבי יוסי בר אבין: בוא וראה כמה חביבה, כמה אנו צריכים לחבב מצוה בשעתה⁽⁴⁴³⁾, שהרי מפניהם של מביאי הביכורים עומדים, ואילו מפני תלמידי חכמים, אין עומדים.

הרי, שרבי יוסי בר אבין הבין שצריך לקום מפני כל עושי מצוה בשעתה, ולא דוקא במביאי הביכורים.⁽⁴⁴⁴⁾

ודחינן: אי אפשר להוכיח ממביאי הביכורים לעושי מצוה אחרת. שהרי, ודלמא, שמה לעולם אין בעלי אומניות קמים מפני שאר עושי מצות, ושאינו התם, מביאי ביכורים שונים משאר עושי מצוות, משום דאם תאמר שלא לקום בפניהם, אם כן אתה מכשילן לעתיד לבוא, שלא יביאו מכאן ואילך ביכורים, מפני שיאמרו אנו בזויים בעיני בני ירושלים. אבל שאר עושי מצוות, שמקיימים את המצוה בעירם, בני המקום מכירים

בחיבתם. ואין חשש שמא ימנעו מלקיים את המצוה מכאן ואילך.⁽⁴⁴⁵⁾,⁽⁴⁴⁶⁾

והגמרא מבארת את המשך הברייתא:

אמר מר ברייתא: יכול יעמוד מפניו מבית הכנסא ומבית המרחץ, תלמוד לומר: "תקום והדרת", לא אמרתי קימה אלא במקום שיש הידור.

ותמהינן: ולא?! וכי לא צריך לקום מפני החכם בבית המרחץ?!

והא יש להוכיח שצריך לקום בפני חכם אפילו בבית המרחץ וכדלהלן:

רבי חייא, הוה יתיב בי מסחותא, היה יושב בבית המרחץ, וחליף ואזיל, והלך ועבר רבי שמעון בר רבי לפניו, ולא קם רבי חייא מקמיה [מפניו], ואיקפד והקפיד על הדבר.

443. היינו בשעה שהאדם מקיים אותה. [וכן הבין פני יהושע, אבל המהרש"א להלן מבאר זאת בדרך אחרת].

444. וכתב הרע"ב [ביכורים ג ג] שמטעם זה עומדים מפני נושאי המיטה שהמת בה. ומפני נושאי התינוק לברית מילה. ועיין תוספות אנשי שם שם. ועיין להלן בהערה 446.

445. כך נראה לבאר את דברי רש"י כאן. וכוונתו: מביאי הביכורים לירושלים לא היו מבני המקום, והיו מרגישים את עצמם כזרים, ולא נוח להם לבוא לירושלים ולפיכך מצוה לחבבם. מה שאין כן מקיימי שאר המצוות, יכולים לקיים את המצוות בעירם. ואולם מרש"י במסכת חולין נד ב משמע

שהחילוק בין ביכורים לשאר מצוות הוא מפני שבביכורים יש טורח לבוא לירושלים ולהעלותם.

446. לפי זה נראה שדוקא מפני מביאי הביכורים צריך לקום. ולא מפני שאר עושי מצוה. אבל הרע"ב למד מדברי המשנה במביאי ביכורים, שצריך לקום מפני נושאי המיטה שהמת בה ומפני נושאי התינוק לברית [כנ"ל בהערה 444]. וכנראה פירש שדחיית הגמרא נאמרה רק בדרך דיחוי בעלמא, אבל האמת היא כדברי רבי יוסי בר אבין שהסביר שצריך לקום מפני מביאי הביכורים משום חביבות המצוה. [וכן כתב מהרי"ט, ועיין שם פירוש נוסף]. [ועיין פירוש מחודש בפירוש המשניות ביכורים ג ג. ומהרש"א בחידושי אגדות, וספר המקנה].

ויש להוכיח שגם רבי אביו סבר כמותו:

שהרי **טעמא**, כל טעמו של רבי שלימד זכות עליהם, לא היה אלא משום ד"שמא בהן יושב ומהרהר", ומשמע **הא לאו הכי לא**, אי לא היה יושב ומהרהר בהן לא היה רבי מלמד זכות בדבר. (451)

ואם כן קשה: כיצד שנינו בברייתא דלעיל שאין צריך לקום מפני החכם בבית המרחץ?

ומתצינן: **לא קשיא. הא**, הברייתא דלעיל האומרת שאין צריך לקום לחכם במרחץ, מדברת **בבתי גואי**, בחדרים הפנימיים שבבית המרחץ, שבני אדם עומדים שם ערומים. ואין הידור כשקמים שם.

ואילו **הא** המעשים ברבי שמעון ברבי היו **בבתי בראי**, בחדרים החיצוניים שבבית המרחץ, שבני אדם עומדים שם לבושים, וכשקמים שם יש הידור בדבר.

והגמרא מוכיחה שהמעשה ברבי שמעון בר רבי אכן היה בחדרים החיצוניים של בית המרחץ.

ואתא, ובא רבי שמעון לרבי אביו, **ואמר ליה לאבוה** [לרבי]: **שני חומשים שניתו לו בספר תהילים**, שניתו לו בשתי חמשות מספר תהילים, את מדרש אגדותיו (447) **ולא עמד מפני!** (448)

ותו ועוד כיוצא בזה, **בר קפרא**, **ואמרי לה**, ויש אומרים שהיה זה **רבי שמואל בר רבי יוסי**, הוה **יתיב בי מסחותא**, היה יושב בבית המרחץ, **על ואזיל נכנס והלך רבי שמעון בר רבי לשם**, **ולא קם מקמיה מפניו**, **ואיקפד**, רבי שמעון בר רבי הקפיד על הדבר.

ואתא אמר ליה לאבוה, ובא ואמר לרבי אביו: **שני שלישי שליש** [שני חלקים של שלישי הספר] **שניתו לו בתורת כהנים** (449) **ולא עמד מפני**.

ואמר לו רבי: שמא בהן, באותן ברייתות ששנית לו, היה **יושב ומהרהר**, (450) ומתוך שהעמיק בהן לא שם לב שאתה עובר לפניו.

ובודאי רבי שמעון בר רבי סבר שצריך לקום מפני החכם אפילו בבית המרחץ, שהרי מטעם זה הקפיד על מי שלא קמו בפניו. וכדלעיל.

תורת כהנים.

450. להלן הגמרא מבארת כיצד היה מותר לו להרהר בדברי תורה בבית המרחץ.

451. נראה שהגמרא מוסיפה זאת. כדי שלא נאמר שרבי חייא ובר קפרא שלא קמו מפני רבי שמעון בר רבי סוברים שאין צריך לקום בבית המרחץ. והברייתא דלעיל סוברת כמותם.

ולפיכך הגמרא הקשתה מתשובתו של רבי, שהשיב לבנו רבי שמעון "שמא בהן יושב ומהרהר". הרי שרבי לא לימד זכות על בר קפרא

447. כך פירש רש"י. [ומקורו: מפני שנאמר "שניתי". ולשון זו שייכת במשניות או ברייתות שבמדרש שהיו משננים אותם בעל פה. ואילו היה מדובר במקרא עצמו היה צריך לומר "קראתי"].

448. מה הקושיא? והלא אפשר לומר שרבי חייא שלא קם סובר שאין צריך לקום מפני הרב בבית המרחץ, והברייתא דלעיל סוברת כמותו! עיין להלן הערה.

449. הברייתות שנשנו במדרש ספר ויקרא שהוא

הכי נמי מסתברא, אכן מסתבר שכך היה, דהרי אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: "בכל מקום מותר להרהר בדברי תורה, הוין מבית המרחץ ומבית הכסא". ואם תאמר שהמעשה היה בחדרים הפנימיים שבבית המרחץ, כיצד אמר לו רבי "שמא בהן יושב ומהרהר"? והלא אסור להרהר שם.

אלא, בעל כרחך המעשה היה בחדרים החיצוניים של בית המרחץ, ומאחר שהאנשים העומדים שם אינם ערומים, אין איסור להרהר בדברי תורה שם.

ודחינן את הראיה: לעולם יתכן שהמעשה היה בחדרים הפנימיים שבבית המרחץ, ואף על פי כן רבי אמר "שמא בהן יושב ומהרהר" ולא עבר עבירה, משום דדילמא לאונסיה שאני, שמא עיין בדבר לפני שנכנס לבית המרחץ, ומתוך שהיה טרוד בדבר בעל כרחו עיין בו בבית המרחץ, ואנוס הוא, ולא עבר איסור בדבר.

שנינו בהמשך הברייתא: יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו, תלמוד לומר: "תקום ויראת". וכו'.

ותמהינן: אטו ברשיעי עסקינן, וכי ברשעים אנו עוסקים? מדוע צריך הכתוב ללמדנו שלא יעצים עיניו? פשיטא שהעושה כן רשע הוא!

ומתצינן: אי אפשר לפרש את הברייתא כפשוטה, אלא כך יש ליישבה:

יכול יעצים עיניו מקמיה דלמטייה זמן חיובא, שמא נאמר שמותר לאדם לעצום את עיניו כל זמן שהחכם עדיין לא הגיע לארבע אמותיו, מפני שעדיין לא התחייב לקום בפניו כמבואר להלן, ובכך הוא גורם דכי מטא זמן חיובא, הא לא חזי ליה, שכאשר החכם יכנס לתוך ארבע אמותיו וזהו זמן החיוב, לא יראהו ולא יחול עליו חיוב לכבודו.

תלמוד לומר: "תקום ויראת". ראוי לך לירא מיוצר האדם, היודע מחשבותיך, שאתה מחפש תחבולות להפטר ממצותו. (452)

שנינו בברייתא: יכול יעמוד מפניו מקום רחוק, תלמוד לומר: "תקום והדרת". לא אמרתי קימה אלא במקום שיש הידור.

וביחס לזה תנא בברייתא אחרת: איזוהי קימה שיש בה הידור? (453) הוי אומר זה בתוך ד' אמות לחכם.

אמר אביי: לא אמרן [לא אמרנו] שחיוב קימה הוא רק בתוך ארבע אמות, אלא ברבו שאינו מובחק, אבל ברבו המובחק צריך לעמוד מפניו מלא עיניו משעה

שלא קם מפני שסובר שאין לקום בבית המרחץ, אלא מפני שבהן יושב ומהרהר, הרי שלולי זאת פשיטא שהיה צריך לקום אף בבית המרחץ, ואין חולק בדבר.

452. [כנראה שפשוט מסברא שלא ראוי לאדם

לכתחילה לגרום לעצמו להפטר מהמצוה. והכתוב "ויראת" מזהיר את האדם שיש איסור תורה בדבר].

453. כבוד ונשיאות פנים, שדבר הניכר שבשבילו עמד [רש"י].

שרואהו. (454), (455)

והגמרא מביאה שני מעשים בענין קימה מפני רב מובהק:

א. אבוי, מכי הוה חזי ליה לאודניה החמרא דרב יוסף דאתי, הוה קאיב. כאשר היה אבוי רואה את אוזן חמורו של רב יוסף, והבין שרב יוסף בא, מיד באותה שעה היה קם [מפני שרב יוסף היה רבו המובהק].

ב. אבוי הוה רכיב חמרא, וקא מסגי אנודא דנהר סגיא, אבוי רכב על חמור, והלך על שפת נהר סגיא. יתיב רב משרשיא ורבנן באידך גיסא, ישבו רב משרשיא ושאר תלמידי אבוי מעברו השני של נהר סגיא, והיה הנהר מפסיק ביניהם. ולא קמו מקמיה מפניו.

אמר להו [להם]: וכי לאו רב מובהק אנא?! והלא אפילו כשאתם רחוקים ממני יותר מארבע אמות היה ראוי לכם לקום!

אמרו ליה: לאו אדעתין, היינו טרודים בדבר אחר ולא נזכרנו לעמוד. (456)

שנינו בברייתא: רבי שמעון בן אלעזר אומר: מנין לזקן שלא יטריח? תלמוד לומר: "זקן ויראת".

אמר אבוי: נקטינן קבלה יש בידינו, (457) דאי מקיף, חיי. שאם החכם מאריך על עצמו את הדרך, ומקיף את הציבור כדי שלא להטריחם לעמוד, בזכות זאת הוא מאריך ימים.

אבוי היה מקיף את הצבור. וכן רבי זירא היה מקיף. (458)

רבינא הוה יתיב קמיה היה יושב לפניו דרבי ירמיה מדיפתני רבו. חלף ההוא גברא קמיה ולא מיכסי רישא, עבר אדם אחד לפניו ולא היה מכסה את ראשו לכבודם.

אמר רבינא: כמה חציף הא גברא, כמה חצוף אדם זה!

אמר ליה רבי ירמיה מדפתי: דלמא ממתא מחסיא ניהו, דגיסי בה רבנן, שמא ממתא מחסיא הוא, שבני אותו מקום רגילים לראות תלמידי חכמים. ולפיכך דעתם גסה בהם ואינם מכבדים אותם.

חייב לכבוד.

וכן, אדם שגדול ממנו בחכמה, אפילו אם לא למד ממנו דבר חייב לכבוד. [תוספות ר"י הזקן].

457. תוספות ר"י הזקן.

458. מדברי שיטה לא נודע למי משמע שהברייתא שאמרה "מנין לזקן שלא יטריח" אינה מדברת בשחרית וערבית [כלומר: מדת דרך ארץ לקום בפני הרב בכניסתו בשחרית וביציאתו בערבית]. ואבוי ורבי זירא היו מקיפים אפילו בשחרית וערבית למרות שלא היו חייבים בכך.

454. מפני שמאחר שאדם מצווה ביותר במורא רבו המובהק, לפיכך ניכר שעומד לכבודו כבר ממלוא עיניו. [חזון איש. ועיין שם פירוש נוסף].

455. ואינו יושב עד שרבו ישב או עד שיתרחק ויתכסה מעיניו. [טור ושלחן ערוך יורה דעה רמד ט].

456. החיוב לעמוד מפני "רבו מובהק" היינו רב שלמד את רוב חכמתו ממנו.

ו"רבו שאינו שאינו מובהק" היינו אפילו אם הרב פחות חכם ממנו, מכל מקום אם למדו קצת

שנינו בברייתא: **איסי בן יהודה אומר: "מפני שיבה תקום" ואפילו כל שיבה במשמע.** כלומר: אפילו זקן אשמאי.

אמר רבי יוחנן: **הלכה כאיסי בן יהודה.** (459)

ואפילו איסי בן יהודה לא הצריך לקום מפני זקן אשמאי אלא כשהוא מישראל, אבל זקן גוי אינו נכלל במצות "מפני שיבה תקום". (460)

ובכל זאת, **רבי יוחנן הוה קאי מקמי סבי דארמאי,** היה עומד מפני זקני הגויים, מפני שאמר: **כמה הרפתקי עדו עליהו דהני.** כמה מאורעות עברו עליהם, וראו הרבה ניסים ומופתים. (461)

רבא מיקם לא קאי, רבא לא עמד מלא קומתו מפני זקני הגויים, אבל **הידור עבד להו,** היה מקיים בהם הידור, כלומר: היה נע מעט לקראתם ומראה כאילו רוצה לעמוד מפניהם. (462)

אביי יהיב ידא לסבי, אביי היה מושיט ידו

לזקני הגויים (463) כשעברו לפניו, כדי שישענו עליו. (464)

רבא משרדר שלוחיה, היה שולח שלוחים לפשוט להם יד, אבל הוא בעצמו לא עשה כן.

וכן, **רב נחמן משרדר גוזאי,** היה שולח את משרתיו להושיט להם יד, אבל לא עשה כך בעצמו, מפני שאמר: **אי לאו תורה שלמדתי, כמה נחמן בר אבא איכא [יש] בשוקא.** כלומר: חשיבותי אינה מפני שאני נחמן בר אבא, אלא משום התורה שלמדתי, ולפיכך לא ראוי לי לזלזל בכבודי.

ומביאה הגמרא מאמר בענין כבוד הרב. שהקשו עליו מהברייתא דלעיל:

אמר רבי אייבו: **אמר רבי ינאי: אין תלמיד ג-ב חכם רשאי לעמוד מפני רבו אלא בשחרית וערבית בלבד, כדי שלא יהיה כבודו מרובה מכבוד שמים,** שהרי פני יוצרו אינו מקבל אלא בשחרית וערבית בלבד. (466)

459. וכן פסקו הפוסקים.

הר"ן דייק מרש"י שאיסי בן יהודה סובר שצריך לקום אף בפני יניק וחכים. [כמבואר לעיל הערה 434] וכן כתב הריטב"א, וכן פסקו הרמב"ם [תלמוד תורה ו א] וטור ושלחן ערוך [יורה דעה רמז א]. אבל עיין ר"ף רמב"ן ור"ן.

460. תוספות לעיל לב ב ד"ה מאי שנא.

461. רש"י [יתכן שכוונתו שאפשר ללמוד מהם יראת שמים, לפיכך ראוי לקום מפניהם].

462. כך פירש הרש"ש על פי רש"י לעיל לב ב ד"ה הידור.

אבל הרמב"ם כתב שמהדרים אותם בדברים

[תלמוד תורה ו ט] וכן העתיק שלחן ערוך [יורה דעה רמז ז].

463. על פי הרמב"ם ושלחן ערוך [שם].

464. מהרמב"ם [שם] נראה שעשה כך כדי להדרם.

465. רב נחמן היה חתן הנשיא והיו רגילים לעמוד לפניו משרתים להכות את מי שאינו מציינת לפסקי בית דין ולכופו לקיימם. וכשהיו הזקנים עוברים לפניו, היה שולח את המשרתים הללו להחזיק בידם [רש"י].

466. רש"י. והיינו בקריאת שמע [ט"ז יורה דעה